ALEXANDRU GAFTON
ÎNTRE LINGVISTICA DIACRONICĂ ŞI ŞTIINȚELE BIO-SOCIALE

Prof. univ.dr. Petre Gheorghe Bârlea
Universitatea „Ovidius" Constanța
Universitatea „Valahia" Tîrgovişte
gbarlea@yahoo.fr

Absolvent al Facultății de Filologie din Iaşi, domnul Alexandru Gafton este actualmente profesor al acestei Facultăți. Prin formația şi activitatea, precum şi prin faptul de a fi elevul şi continuatorul recunoscut al Profesorului Vasile Arvinte, el are privilegiul şi responsabilitatea de a se încadra într-o tradiție începătoare cu Alexandru Lambrior şi Alexandru Philippide, continuînd cu Iorgu Iordan, Gheorghe Ivănescu, Vasile Arvinte, şi care ajunge la cîțiva elevi ai celui din urmă: Constantin Frâncu, Dragoş Moldovanu, Ion-Horia Bîrleanu, Mircea Ciubotaru, Ioan Oprea. Aplecarea sa naturală către studiul evolutiv al realității l-a determinat să se specializeze în lingvistica diacronică, aceasta fiind perspectiva ce caracterizează ramura centrală a Şcolii lingvistice de la Iaşi.

Chiar astfel, probabil că depăşirea lingvisticii este dominanta cea mai evidentă şi mai profund caracteristică pentru modul său de a privi, înțelege şi reflecta lucrurile şi procesele realității de care este interesat. De aceea, Alexandru Gafton este autorul unor studii şi cercetări aplicate în care sursele multor argumente şi proiecțiile multor concluzii adesea depăşesc limitele lingvisticii şi prezintă implicații de ordin teoretic – lucruri pentru care este apreciat de către istoricii limbii şi filologii români, dar şi de către

BDD-V2281 © 2016 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:08 UTC)

mulţi romanişti europeni, fiind citat atît de către colegii experimentaţi, cît şi de cei în curs de formare.

Primul său volum, *Hipercorectitudinea*, este o cercetare aplicată prin mijlocirea a două fenomene fonetice importante în cadrul proceselor formative şi în dezvoltarea limbii române (velarizarea şi palatalizarea labialelor). Caracterizată de către ponderatul său profesor, ca fiind „mai mult gîndită decît iscusită", lucrarea caută să evidenţieze un aspect relevant al modalităţii în care funcţionează limba, încercînd să găsească răspunsuri la cele trei întrebări fundamentale „ce?", „cum" şi „de ce". Baza ei este adîncă, epuizînd sursele, materialul folosit este bogat şi reprezentativ, interpretările şi posibilele răspunsuri întemeindu-se pe buna stăpînire teoretică a chestiunii şi pe o remarcabilă capacitate de a cuprinde în gîndire şi de a examina chestiuni complexe, situate sau dezvoltate la intersecţia a numeroşi factori de influenţă. Minuţiozitatea cu care epuizează posibilităţile temei, secătuind-o de sugestii, precum şi tendinţa de a extrage concluzii dincolo de domeniul lingvisticii, constituie două trăsături caracteristice majore ale felului în care înţelege Alexandru Gafton să facă cercetare, dar care nu sunt străine Şcolii lingvistice de la Iaşi, în general, cu deosebire lui Alexandru Philippide şi Gheorghe Ivănescu, mai puţin în cazul sobrului Vasile Arvinte.

Evoluţia limbii române prin traduceri biblice din secolul al XVI-lea este componenta preponderent lingvistică a tezei de doctorat, elaborată sub îndrumarea aceluiaşi Vasile Arvinte. Mulţi lingvişti consideră – aprobator sau nu – că lucrarea depăşeşte tiparele uzuale pentru un studiu lingvistic, atît în ceea ce priveşte metoda aplicată cît şi sub aspectul tendinţei pregnante de a trece dincolo de descriere, intrînd în explicarea istorică a fenomenelor. Apărută acum 15 ani, această lucrare cuprinde multe dintre temele şi ideile lingvistice pe care autorul le va dezvolta ulterior, în legătură cu: a) importanţa considerării actului de traducere – atunci cînd aceasta este provenienţa textului românesc –, în cadrul unor analize lingvistice; b)

BDD-V2281 © 2016 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:08 UTC)

modalităţile în care se constituie aspectul literar al unei limbi; c) interacţiunile, de la nivel „atomic”, ale elementelor limbii. Respectivele teme sunt deja limpezi şi coerent formulate, chiar dacă se află în starea pe care o numim *in nuce*. Fie că îi place sau nu, din acest punct de vedere Alexandru Gafton trebuie să accepte ceea ce Eugen Coşeriu avea obieciul să spună uneori, şi anume că – dacă vin – ideile bune apar pînă pe la 40 de ani, ceea ce se petrece apoi fiind un necesar proces de rafinare, de amplificare şi de lămurire a acestora, abia astfel putînd ele ajunge la desăvîrşire.

Anii de lucru, alături de profesorul Vasile Arvinte şi de reputatul istoric şi filolog Ioan Caproşu, la ediţia integrală a *Bibliei de la 1688* au fost ani de rodnică ucenicie, care au format un filolog şi un cercetător care a deprins necesitatea multiplelor verificări, a controlului riguros al metodei, a aplicării instrumentelor precise, în general a ştiinţei austere.

La capătul lor apare şi *Codicele Bratul*, componenta preponderent filologică a tezei sale de doctor în filologie, cea pe care academicianul N.A. Ursu şi profesorul Vasile D. Ţâra au numit-o „excelentă”, şi pentru care profesorul Constantin Frâncu folosea ca superlativ absolut termenul „teribilă”. Este rezultat al unei severe cercetări filologice, o ediţie erudită cuprinzînd mai multe texte, fiind rezultatul unor comparaţii ale textelor româneşti cu cele slavon, grecesc şi latin, totul însoţit de un complex aparat de comentarii.

A urmat o cercetare aplicată din perspectivă mai ales traductologică, dar fără abandonarea cenzurii exercitate de către instrumentul lingvisticii. Volumul *După Luther* este considerat de către Dragoş Moldovanu a fi o „lucrare profund originală”, „un studiu de psihologie a traducerii” şi un „exerciţiu exegetic avînd valoare în sine”, iar academicianul N.A. Ursu îl apreciază pentru „fineţea observaţiilor şi rigoarea filologică şi lingvistică a analizei faptelor aduse în discuţie”, socotindu-l a fi „prima cercetare de amploare, cu caracter teoretic şi aplicativ asupra unor chestiuni de istoria limbii române şi ale culturii române”.

BDD-V2281 © 2016 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:08 UTC)

La rîndul său, profesorul Constantin Frâncu prevedea în *Prefață* că scrierea va deveni „de referință în literatura de specialitate", iar profesorii Ioan Oprea şi Ioan Milică au recenzat-o elogios (în modul reținut al Şcolii ieşene). *După Luther* dezvoltă şi aplică unele idei din *Hipercorectitudinea* şi din *Evoluția*, dar deja amplificate şi aprofundate ca urmare a unor cercetări minuțioase şi a reflecției asupra unui material bogat, excerptat din mai multe versiuni româneşti şi străine ale *Bibliei*. Analizele din perspectivele traductologică, lingvistică, teologică şi chiar filozofică ajung să se constituie într-o rețea densificată de felurite procese de ordin dialectic, pentru că autorul dovedeşte apetențele celui pasionat de filozofie şi înclinat spre filozofare.

Ediția *Paliei de la Orăştie*, întocmită alături de aceeaşi profesori Vasile Arvinte şi Ioan Caproşu, şi studiul aferent, din perspectivă traductologică, exersează mijloace de analiză şi procesare deja aflate în stăpînirea autorului. Ne-ar fi greu să spunem fără ezitare că unele dintre ideile şi metodele folosite din plin de către Alexandru Gafton, în lucrările sale, îi aparțin pe de-a întregul. După ştiința noastră, însă, cel puțin în lingvistica românească, unele dintre ideile de valoare care apar în lucrările sale şi metoda analitică predilectă pe care o foloseşte în analiza textului biblic, lipseau, cel puțin sub aspectul modalității şi intensității în şi la care acesta le aplică; de asemenea, căile pe care se concluzionează pe baza răspunsurilor pe care acele idei şi metode le generează în urma proceselor analitice la care participă.

Ultimul volum, *De la traducere la norma literară*, este o sinteză îmbogățită a continuării cercetărilor de traductologie, a analizelor asupra mai multor traduceri ale *Bibliei*, precum şi a acumulării unor cunoştințe de exegeză asupra textului biblic. El rezultă, deopotrivă, în urma consultării cu unii romanişti de la Universitatea din Zürich, unde, timp de şase luni, în calitate de profesor invitat, Alexandru Gafton a predat istoria limbii române şi traductologie biblică.

BDD-V2281 © 2016 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:08 UTC)

Cum se observă, toate cele mai sus menționate au necesitat un complex de solicitări, acea bază de eforturi care, de regulă, are capacitatea de a contribui substanțial la formarea unui veritabil specialist în domeniul lingvisticii. Pe de o parte, componenta strict filologică, lucrul cu textul sub semnul respectului maxim față de acesta, de cealaltă, componenta strict lingvistică, în care se cercetează, analizează şi înțelege textul din perspectivă lingvistică. Între ele, studiul lucrărilor de specialitate şi, desigur, al multor altor scrieri, care conferă substanță, suplețe şi erudiția necesară unei astfel de cercetări. La capătul lor se generează terenul fertil pentru celelalte tipuri de analize, care mereu trebuie verificate din unghiul propriilor discipline, şi strunite de limitele permise de realitatea lingvistică.

Fie că este vorba despre scrieri precum cele de mai sus, fie că este vorba despre studii centrate asupra unor aspecte particulare (*Relația dintre sursele traducerilor biblice şi concepția de la baza acestora*; ***Biblia de la 1688***. *Aspecte ale traducerii*; *Reflectarea tensiunii cultural / cultual în procesul de declarare a surselor textului biblic. Cazul vechilor traduceri româneşti*; *La traduction en tant que lettre et la glosse en tant qu'esprit*; *O nouă traducere a* ***Bibliei*** *în limba română. Reflecții pe marginea notelor*; *Discursul traducătorilor în principalele versiuni româneşti contemporane ale* ***Bibliei***; *Polemica ştiințifică la G. Ivănescu*; *Reflecții asupra principiilor de transcriere a vechilor texte româneşti*; *Celălalt*; *Social dynamics and the linguistic norm*; *Donc*; *Uzul, valorile şi dispariția unor termeni:* ***făță*****rie, a făță****ri, făță****rnicie, a făță****rnici,* ***făță*****rnic**; *Valorile conceptului biblic 'chemare' în vechile traduceri româneşti*; *Avatarii evolutive ale conceptului 'a educa' în textele vechi româneşti*; *Caracterul neîntrerupt al influențelor maghiare asupra românei*; *Consecințele profunde ale contactelor lingvistice*; *Principiul diacronic în edificarea normei literare*; *Considerații asupra teoriei bazei de articulație* etc.), peste tot există un consistent filon îmbogățitor care dă

BDD-V2281 © 2016 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:08 UTC)

componentei lingvistice temeiuri din afara acesteia. De altfel, multe dintre analizele lingvistice pe care le aflăm în aceste scrieri prezintă admirabile profunzimi speculative (cu temei spune cîteodată profesorul Ioan Caproşu despre Alexandru Gafton că „are mintea cu cea mai speculativă gîndire pe care am cunoscut-o"). De fiecare dată, însă, afirmaţiile se desfăşoară pe calea unei incontestabile cantităţi de dialectivă aplicată, cercetarea înaintînd sau deschizînd posibilităţi teoretice argumentare, decurgînd din raţionamente de bună calitate. Articolele şi studiile lui Alexandru Gafton constituie momente de gîndire apte să genereze salturi sau să impulsioneze în anumite direcţii ori să stîrnească idei. Este locul în care se observă cel mai bine tendinţa de aprofundare şi de amplificare, ca şi cum s-ar construi un edificiu a cărui creştere trebuie corelată cu amplitudinea şi profunzimea bazei sale. Aceasta vine atît dintr-un fel de instinct filozofic, cît şi din discernămînt metodologic, Alexandru Gafton avînd o fire darwiniană şi o gîndire lamarckiană.

Cine îl cunoaşte pe Alexandru Gafton – care nu este omul echilibrelor – ştie bine că profesorul este copleşit de cercetător, educatorul de la suprafaţă fiind un cugetător moralist şi un singuratic. Cu toate acestea, este greu să nu se remarce un mic paradox în felul în care se poartă cu apropiaţii şi cu doctoranzii săi. Fie că o face dintr-un instinct de Şcoală, fie că îi stă în fire – căci Alexandru Gafton este un om generos şi rezonabil (mai mult cu alţii decît cu sine) –, el a avut mereu grijă de colaboratorii săi (nu doar de cei ţinînd strict de propriul său domeniu), de elevii săi (căci deja are elevi), îndrumîndu-i, sfătuindu-i şi ajutîndu-i, sădindu-le înţelegerea şi preţuirea dimensiunii diacronice, una dintre propoziţiile recurente în discursul său fiind: „Fără înţelegerea dimensiunii diacronice nu este posibilă cunoaşterea reală". În acelaşi fel s-a aplecat şi asupra doctoranzilor săi – cel puţin a unora –, care au reuşit să producă teze de bună calitate, unele deja intrate în circuitul curent. Deşi nu se consideră manager sau administrator, dincolo

BDD-V2281 © 2016 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:08 UTC)

de faptul că Alexandru Gafton deține capacitatea de a înțelege structurile funcționale care pun în mișcare lucruri, oameni și procese, el este tipul caracteristic de reprezentant al unei Școli, în general, căci apartenența cuiva la o Școală nu se oprește la a crește ca rezultat al unor eforturi înlănțuite ale unor antecesori, ci devine plenară prin manifestarea eficientă a capacității de a continua efortul acelora, atît în direcția producerii unei opere care să onoreze truda înaintașilor, cît și în cea a educării unor urmași capabili de a se adapta la dinamica evolutivă a realității, dar care să poarte aceeași genă ancestrală.

Probabil că tot de această dimensiune a personalității sale țin două mari realizări la care a trudit cu aceeași generozitate: Conferința Națională „Text și discurs religios" și revista „Diacronia". Prima dintre acestea este o manifestare științifică românească de mare amploare, ajunsă la cea de-a noua ediție. Cu mijloace puține, cu multă hotărîre și cu implicarea totală a doi apropiați colegi, prieteni și, într-o măsură, elevi ai săi, această conferință a devenit un reper pentru mai mulți filologi, lingviști și teologi din România, preocupați de traducerea textului biblic și de retorica discursului religios. Mai tînără, avînd doar doi ani și patru apariții, revista „Diacronia" este o altă realizare prin care Alexandru Gafton încearcă să creeze un cadru de dezbatere pentru toți cei interesați de cercetarea științifică din perspectivă procesual-evolutivă. Revista are complexitate structural-funcțională, cadrul ei presupunînd un text programatic, studii pe teme variate (lingvistică diacronică, filologie, traductologie, retorică, lingvistica corpusurilor, toponimie, gramatică, eseu literar), toate unite de liantul privirii diacronice. Recenzia de text științific și traducerea unui text de științele naturii, din secolele XIX-XX, completează acest cadru. Răspunzînd propriilor nevoi, dar și celor generale ale cercetătorilor, revista conține o bază de date, unică la noi din cîte știm, atît de bogată pe cît o permite strădania redacției și înțelegerea contribuitorilor. Spun toate acestea deoarece, ca redactor șef al unei reviste care și-a cîștigat prestigiul de-a

BDD-V2281 © 2016 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:08 UTC)

lungul anilor, înțeleg că revista „Diacronia" este concepută ca un fel de spațiu de lucru care stimulează reflecția pe anumite coordonate şi este capabil să impulsioneze multe întreprinderi ştiințifice şi să coaguleze astfel de forțe.

În prezent ştiu că Alexandru Gafton lucrează alături de academicianul Gheorghe Chivu şi împreună cu filologi şi lingvişti în formare la editarea unui corpus al vechilor texte româneşti. Este o sarcină plină de dificultăți, dar de mare importanță pentru filologia, lingvistica şi cultura română, şi sperăm că o vor duce la bun sfîrşit.

Toate cele pînă acum spuse consemnează succint merite ale lingvistului şi filologului Alexandru Gafton. Totuşi, ceea ce îl face să nu poată fi plasat exclusiv în această clasă este o însuşire pe care o deține în cel mai înalt grad, care îl caracterizează şi determină, ca profesor, ca cercetător şi ca om. Spre deosebire de cazul obişnuit, în care cercetătorul dintr-un anumit domeniu are o foarte bună pregătire în acel domeniu, la care se adaugă dimensiunea de intelectual condus de bunul simț firesc, natura şi educația domnului Alexandru Gafton îl conduc către o altă paradigmă. Textele pe care le-am menționat mai sus sunt străbătute şi însuflețite de o constantă mişcare a cărei consecință este că lingvistica pare un pretext sau o cale de intrare în cîmpul cunoaşterii realității depline. Cum spuneam mai sus, în cazul lui Alexandru Gafton, nici sursele, nici concluziile nu se află în lingvistică. Raționamentul lingvistic este hrănit de cunoştințele de ştiințele naturii – acumulate de-a lungul a mai bine de două decenii de rîvnică trudă – şi este validat de cunoştințele de filozofie – încă mai trudnic obținute –, totul fiind trecut nu doar prin filtrele metodelor cercetării lingvistice, ci şi prin cele caracteristice ştiințelor naturii. După cum însuşi spune uneori, ştiințele sunt instrumente ale cunoaşterii, importanță primordială neavînd simpla cunoaştere a unui fenomen natural, social sau lingvistic, ci măsura în care cunoscînd acel fenomen putem înțelege cum participă el la structurarea şi funcționarea

BDD-V2281 © 2016 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:08 UTC)

realității fundamentală sau profunde, în ultimă instanță cum este şi cum devine aceasta.

Preocuparea pentru filozofia ştiinței şi apoi pentru această cunoaştere a realității din spatele realității aparente se reflectă în scrierile sale lingvistice – care se şi agregă în baza acestui criteriu –, dar este centrală în scrieri precum: *Esențialitatea diacroniei*, *Organicitatea ştiinței*, *Puterea imaginii, dominația conceptului, forța cuvîntului*, *Ştiința şi mizele autorității*. Legat – sub aspectul filozofiei ştiinței dar şi al multor elemente de concepție generală – de Francis Bacon, David Hume, Immanuel Kant, Thomas Kuhn (îmi dau seama că mai degrabă decît de Karl Popper), Alexandru Gafton se consideră adept al „adevăratului darwinism" – cum îi place să spună pentru a semnifica apartenența la o sinteză lamarckian-darwinistă, care îmbrățişează atît factorul funcțional, cît şi pe cel selecționist. În fapt, este un filozof al naturii şi al ştiinței, care îşi foloseşte cunoştințele de lingvistică pentru a înțelege lumea din perspectiva îmbogățită a mai multor ştiințe unificate în cadrele unei viziuni filozofice. Chiar dacă obişnuieşte să spună că, dintre toate atributele bio-sociale ale ființei umane, limbajul îi este cel mai neînțeles.

BDD-V2281 © 2016 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:08 UTC)